

TRANSCRIPTIE INTERVIEW MEVR. J.P. VAN DER MARK-VAN EGMOND, 19-07-2017

I-1: Kunt u iets vertellen over waar u vandaan komt? Uw ouders. Het gezin waar u uit komt?

G: Ik kom uit een gezin van twaalf kinderen. Mijn vader komt uit Rijnsburg en mijn moeder komt uit Sassenheim. Die hebben elkaar toen ontmoet en die zijn later met elkaar getrouwd [9-12-1923] en die hebben twaalf kinderen gekregen. De eerste helft van het gezin is geboren in Rijnsburg en mijn vader was eigen baas, zeg maar aannemer in straat- en grondwerken, en die kreeg in de gemeente Leiden geen werk als hij er niet ging wonen. Dus toen zijn mijn ouders verhuisd naar Leiden [1-12-1931] en toen ben ik geboren in de De Wetstraat [nr. 25, of 24?] op de Morsweg en daar hebben we tijdelijk gewoond en toen zijn we naar de bomenbuurt verhuisd en daarvandaan zijn we verhuisd naar de Groenoordstraat [nr. 1] en daar heb ik verder mijn jeugd doorgebracht met alles erop en eraan. En dat is wel heel goed geweest met de oorlog met alles, noem maar op. Als die straten in die buurt konden spreken, hadden ze heel wat te vertellen!

I-1: Maar huizen houden meestal wel hun mond.

G: Dat is net als goed als toen ik een keer, hoe heet dat nou? In Nederland heb je ook zo'n kamp gehad.

I-2: Westerbork?

G: Ja, Westerbork, en als daar de bomen konden spreken, waar we altijd door liepen, dat is ook met die straat, de oorlogsjaren. Ja, dat heb ik allemaal meegemaakt.

I-1: Heeft u een fijne jeugd gehad?

G: Jazeker. Nou, in zoverre, wij zijn niets te kort gekomen. We hadden geen weelde en ik heb het niet, nee, ik heb geen nare herinneringen daarvan. Je voedde elkaar op. Mijn moeder kreeg natuurlijk achter elkaar kinderen en twee die gingen niet door, dus het waren er veertien, en dan ben je aardig wat in de weer. Dus ik heb nooit mijn moeder zwanger gezien, maar ik zag af en toe als er een theepot op tafel werd gezet en zo'n bak met brood, dan wisten we al dat we naar de burens gingen en als we terugkwamen dat er een kindje in de wieg lag. Dat was zo. Er werd nooit gezegd in mama's buik en daar komen.... Daar waren die mensen, hoe zal ik het zeggen, veel te introvert voor, alles binnenhouden en vroeger was toch alles zonde; dat mocht toch allemaal niet, en daar mocht je nooit over spreken. En dan waren zo nog eens gelovig ook en nog niet zo'n klein beetje ook.

I-1: Welk geloof?

G: Nou, ze waren, ze zijn getrouwd op gereformeerde grondslag, maar ze zijn overgegaan naar Pinkstergemeente en [onduidelijk] ergens en dan heb ik altijd [...] min of meer [...] ben ik daar niet achteraan gegaan. Die keuze moeten de kinderen zelf maken en niet de keuze van de ouders. Dus ben ik mijn eigen koers gaan varen en dat is het voordeel in een groot gezin dat je moet overleven. Mijn moeder was wel zorgzaam, maar als ik thuis kwam was er thee en dan was er wat lekkers, een babbelaar, die ging door tweeën dan en kreeg je allemaal de helft, dat geeft toch niet, dat was goed, of ze had een keer pannenkoeken gebakken tussen de middag. Dat was zorgzaam, maar ze ging niet met je zitten van: hoe gaat het nou allemaal? We moesten het zelf oplossen. Snap je? En dat ging goed. En, dat zeg ik altijd, ik was al op hele jonge jaren altijd op onderzoek uit; overall moest ik met mijn neus bij zitten. Als er wat aan de hand was, was ik in de stad te vinden. Ik was, het was dan in de oorlog, dan kwam je op een gegeven moment, ja, ja, ik kan het natuurlijk niet helemaal vertellen want het is zo uitgebreid. Nou ja, er was

natuurlijk weinig eten. Mijn vader had een [moestuin]. In het begin van de oorlog was het wel goed, maar in het laatste jaar. Dat begon al in 1944, al heel vroeg dat eten schaars was en dat je maar zo'n klein broodje kreeg, voor de hele week per persoon, zo'n regeringsbroodje. Ik zie hem nog en ik proef hem nog. En toen ging ik met mijn broers of weet ik wie er mee ging, ging ik naar de Haarlemmermeerpolder en als er dan geoogst was, dan gingen wij die tarwe-aren oprapen en die stopten we allemaal in een zak en dan namen we die mee naar huis en dan stond mijn vader voor de deur dat plat te slaan en daar kwam dan tarwe uit en dan gingen we naar de molen De Valk en die maalde dat en de bakker bakte weer een brood. Maar ik heb ook met kinderen of wie daar ook bij me waren langs de deur gelopen van de boeren in de Haarlemmermeer voor een boterham. Bij de een kreeg je het wel en de ander stuurt de hond op je af. Snap je, dat heb ik allemaal meegemaakt.

En ook op een gegeven moment werd er tarwe uitgedeeld door die boer, want die bleef er ergens ook mee zitten natuurlijk, want het ging niet meer naar het buitenland en dan stond je in de rij en dan was je bijna aan de beurt en dan was het op, maar je was dagen in de weer. Ja, dat was gewoon zo. Dat zijn dingen, die blijven op je netvlies staan. En ook het in de rij staan voor eten, op de Rijnsburgersingel, daar had je De Landbouw en daar kon je dan van de gaarkeuken eten halen. Op het laatst zag je dan die weer vallen en dan die weer vallen. Als kind was je je er niet zo van bewust als dat je het nu zou doen, maar ik heb veel gezien ja.

I-1: Maar die mensen vielen dan flauw vanwege de honger?

G: Ja, natuurlijk, want je had niks. We gingen al heel vroeg naar bed omdat mijn moeder geen eten had. Als iemand een gouden medaille verdient, dan was mijn moeder het wel. Want je zal maar zitten met zoveel kinderen in de oorlog en geen eten hebben. Een zoon [Jan] in Rusland. Daar heeft ze drie en een half jaar niets van gehoord. Die was, hoe noemen ze dat, geronseld, want als je opgepakt werd en als je je vrijwillig meldde ging je daar zagezegd aan het werk en als je opgepakt werd, dan moest je achter het front gaan. Dus mijn broer heeft zich vrijwillig aangemeld en wij hebben nooit meer wat van hem gehoord. Hij is in Rusland terechtgekomen. En dan andere broers, die zijn op een gegeven moment vertrokken naar Gelderland omdat daar natuurlijk wel wat te eten was. Dus mijn moeder bleef toch nog wel met een aantal kinderen over.

I-1: En uw broer die naar Rusland ging, heeft aan het front gevochten?

G: Nee, hij heeft niet gevochten, niet gevochten. Hij moest op de achtergrond werken. Hij moest, ze moesten loopgraven graven. Op een gegeven moment kwam hij in Petersburg. Ja, die heeft heel veel meegemaakt. Hij heeft ook voor een vuurpeloton gestaan, dan zouden ze hem neerschieten. Hij heeft daar toen een band over op laten nemen door iemand. Die heeft zijn verhaal opgeschreven. En toen hadden ze op het laatste moment in de gaten dat ze Hollanders waren en niet van de NSB/SS waren en toen zijn ze vrijgelaten. Maar als je die verhalen hoort, luguber allemaal hoor. Daarom zeg ik: dat gezin van ons, en een andere broer [Pieter] drie en een half jaar in Indonesië, die heeft wel gevochten, die heeft wel gevochten, maar ze leven allemaal niet meer. Die andere broer [Gerrit Nicolaas] die is er ook naar toe gegaan, maar toen hadden ze al vrede met elkaar. Het gezin was wel heel verschillend, hoe moet ik dat zeggen? Ja, en daar heb ik allemaal aandacht aan besteed. Dat weet ik nog wel. Want ik weet dat mijn broer [Jan] nog niet thuis was. Mijn moeder wist helemaal nog niet waar hij vandaan moest komen. En wij elke dag bij de trein stonden, bij het station, of mijn broer daaruit kwam. Op een moment toen kwam hij eruit en toen gingen ze eerst naar die Huishoudschool op het Galgewater, en daar moesten ze dan heen en van daar mochten ze naar huis. Ja, dan

vraag je je af, goede genade, dat was mijn jeugd. Ik ben als vierjarig kind. Gooi ik het niet beetje door elkaar?

I-1 en I-2: Nee hoor!

G: Als vierjarig kind ben ik op het Singelschooltje als kleuter begonnen. Daar heb ik op gezeten en omdat mijn ouders nogal gelovig waren, hadden de christelijke scholen natuurlijk de voorrang. En er was maar één school, er waren er meerdere, en dat was de Leidse Houtschool. Dat was de school met de bijbel en ik denk, ik weet niet, we zijn daar op een of andere manier op terechtgekomen. Maar ik moest wel een eind lopen. Vanaf de Groenordstraat helemaal naar de Rijnsburgerweg. Dat is best wel een aardig eindje, maar je broer liep mee en je zus liep mee. En dan had je in de tijd van de oorlog, dat kan ik me ook nog goed herinneren, kwam ik op een gegeven moment over het station en dan zie je bij zo'n uitspanning, ik zou zeggen een soort café: 'Voor Joden verboden'. En dat ging je meer zien. En dan kwam ik moeders tegen met kinderwagens met een ster en op een gegeven moment zag ik een vrachtwagen op de Rijnsburgerweg die zat vol met koper. Mensen die hadden koperen dingen, om de paraplu in te zetten. Moesten mensen hun koper weer inleveren. Snap je?

En dat zijn allemaal dingen die ik tijdens het lopen van huis naar school heb gezien. En als ik langs het Schuttersveld liep, dan zag ik die Duitsers marcheren, heen en weer. Stond je ook weer even te kijken.

I-1: Ja, u was echt nieuwsgierig en u wilde graag weten wat er gebeurde?

G: Ja, op mijn kinderlijke manier. Je zou het nou anders bekijken. Maar op mijn kinderlijke manier boeide mij dat wel. En er was geen angst bij. Dat kan ik mij niet herinneren. Ik heb wel angst gehad een keer toen er gebombardeerd was op de Stationsweg en mijn vader moest er om twaalf uur bij iemand zijn en dat was net in die tijd dat er toen gebombardeerd was. Nou, dan kun je wel nagaan hoe dat er thuis aan toe ging. Toen ben ik 's middags met mijn zusje daar naartoe gegaan, naar de Stationsweg, de sfeer en ook nieuwsgierig om te kijken wat er allemaal gebeurd is. Nou, die ravage, noem maar op, en dan lopen tussen die puinhopen. Op een gegeven moment gaan die sirenes, die vliegtuigen weer terug en wij lopen, lopen, lopen. Op de Beestenmarkt, ik weet nog waar ik liep, nou is die autogarage daar, op dat punt, o moedertje, o moedertje, toen waren we wel bang en dan hoorde je boem en dan ging een heleboel troep omhoog en die vliegtuigen duiken die die bommen lieten vallen en dan geeft ie een hele harde klap en dan vliegt zo de hele boel omhoog. Kan ik me ook nog heel goed herinneren. Dat zijn heftige dingen hoor, voor een kind. Ik was zes toen het begon, nee zeven, wat zou ik zijn? 'n Jaar of acht, negen of zoiets. Heel bizar en nou ja. En dan was het winter. Wij hadden geen kolen; die kolenboer, die waren er niet meer, dus werden er bomen omgehakt. Mijn broers gingen heel vroeg op pad, bomen omzagen. Dan moest je ook weer uitkijken, want als je werd gepakt, dat was sabotage hè. Nou, daar werd dan hout in gestoken. Maar toen was het ook een keer, toen had mijn vader, met nog meer, bielzen weggehaald. Je had een overgang bij de Haarlemmertrekvaart en daar liepen de treinen en daar lagen bielzen, en die konden goed branden en die hebben ze weggehaald. Maar wat gebeurt er? Ze staan ze voor het huis van ons te kloven, uit elkaar te halen, en ik zie ze nog zo aankomen: drie van de Feldgendarmerie, met de Feldwebel, drie mannen, mijn vader, en wij waren allemaal nog klein, we waren er allemaal heen, want je was natuurlijk nieuwsgierig wat er allemaal gebeurde, en die vader die dat ding stond klein te maken en onze kindertjes en een paar van de burens en mijn moeder en mijn vader en ik zie die drie nog zo kijken, heel stil, en mijn vader die dacht: Nou, mijn laatste uur is geslagen. Dat zei die later ook, want dat was sabotage en op een gegeven moment zegt die achterste: "Komm mit", ze stappen alle drie op de fiets en ze rijden weg. Hij wist niet

hoe gauw dat allemaal van de straat moest komen en naar binnen. En dan denk ik: Jeetje, die is door het oog van de naald gekropen. Dus er waren ook nog goede Duitsers.

I-2: Ja, natuurlijk.

G: Die zagen natuurlijk mijn vader staan met die moeder met al die kleine kindertjes. Ja, je zag er aardig uit, maar niet al die kleren die ze nu hebben. Mijn moeder moest van alles bij elkaar graaien om wat voor ons te maken. Maar dat zijn toch bepaalde dingen die altijd bij me blijven hangen. Dat is zo gek, maar dat is gewoon zo.

Ja, en dan komt die bevrijding. Ik kan nog veel meer vertellen, maar goed, dan zit ik er volgende week nog. Komt die bevrijding. Eerst de Dolle Dinsdag. Toen dachten we, ze waren hier al, de geallieerden, maar in het oosten en toen zouden ze doorbreken, maar dat is toen niet gelukt. Toen gingen we allemaal de straat op. We waren blij. Nou, toen werd er ergens geschoten en toen wist iedereen niet hoe snel die naar huis moest komen. Nou, later en dan komt de bevrijding echt, ik zie ze nog zo binnenkomen, die Canadezen, prachtig, en ik weet ook waar ik stond: waar je nou dat Indisch-Chinese restaurant hebt op de hoek van de Steenschuur en de Breestraat. Daar zag ik ze zo van de Hogewoerd aankomen. Al die vrouwen erop en een lol en een plezier dat we hadden. Schei uit, prachtig, nou ja, en dan ga je natuurlijk allemaal feesten krijgen in de stad en op een gegeven moment reed ik, liep ik over het Rapenburg en toen bij zo'n groot huis en daar werden allemaal inboedels uit gesjouwd, van de NSB'ers, die hadden natuurlijk een heleboel gepikt en dat werd na de oorlog allemaal uit die huizen gehaald. En ik vergeet dat nooit weer. Komt een man aan met een step en wat denk je? Die kreeg ik! Ik kreeg die step. Ik heb van mijn leven nog nooit zoveel gestept. De hele stad door met die step [lachen]. Dat is iets wat ik ook nooit meer vergeet.

I-1: Dat heeft ook zo een enorme indruk gemaakt?

G: Ja, omdat ik altijd allenig op sjouw was. Er was nooit iemand bij me. Ik was denk ik nogal fanatiek. Thuis overal in en op zitten. En dat zit dan op dat moment ook in je en wat heb ik nog meer gedaan? Op de fiets zonder banden ook naar de Haarlemmermeer gefietst. Ook als meisje zijnde, om hier en daar eten te scharrelen. Ik heb bloembollen gegeten, suikerbieten gegeten. Lijnzaadsoep. Nou, ik proef het nog hè. Dat gaat nooit meer over. Op 't laatst was er ook niets meer in die gaarkeuken. Dan werd er maar wat gemaakt. Nou ja, je had zo'n honger en leest het wel eens: mensen eten elkaar op. In de buitenland. Dat is te bizar voor woorden wat je toen allemaal meemaakte en daardoor kan ik zo goed begrijpen van de toestanden van wat er nu gebeurt. Hè, mensen leren er niet van.

I-1: Nee, nooit.

G: Niemand leert van, van, van, die gaan gewoon vrolijk verder. Dan denk ik wel eens: ja, het leven kan zo mooi zijn, als je er maar oog voor hebt. Zeker voor de natuur en de natuur maakt de mens. Maar de mens is de natuur aan het vernietigen, op alle mogelijke manieren, met al die wetenschappelijk dingen en noem maar op. Mijn broer die overleed in het ziekenhuis, die was niet goed geworden. Hij was al een hele tijd niet goed. De buitenwereld wist het nog eerder dan wij. Dat gaat gelijk hier op [wijst naar haar Smartphone]. Het gaat allemaal zo razend, razendsnel en dat is jammer. Daarom kan je die verhalen nooit meer vertellen van wat ik heb meegemaakt. Nee, alles was daarop gefocussed, alles. Ik weet, we liepen, kwamen uit school, mijn broer en ik en nog een broertje erbij en het was een regenachtige dag, op de Haarlemmertrekvaart, en er komt een huifkar voorbij. Nou, die soldaten, ik zie ze zo zitten, je kent die huifkarren wel en mijn broer die dook gelijk op die wagen en erin en kwam met zo'n klont boter die wagen uit. Ja, zo onder zijn jas. Als ze je zien, dan knallen ze je zo tegen de muur. Dat is ook gebeurd hoor. Op de Haarlemmerstraat. Dat heeft mijn man gezien, een jongen van

zestien jaar. Die had aardappelen gepikt en net komt er een regiment soldaten aan, hij werd beetgepakt en zo tegen de muur gezet en pats, zo ging dat. Dat zijn dingen, die moet je beleven. Je kan het vertellen. Maar ik denk dat het overleven al begonnen is dat ik uit een groot gezin kom en dat, mijn kinderen zeggen: "Mijn moeder weet overal raad op". Je moest wel. Je moest overal een oplossing voor vinden en dat heb ik nog steeds. En dat heb ik toch daarvan overgehouden. Die oorlogsjaren hebben mij wel de vrouw gemaakt en ook daarna is het kind en ook de vrouw daarna, want je daarna allemaal meemaakt, me gevormd van wat ik nu ben. Ik wilde leren, wilde graag naar de toneelschool. Nou, dat kwam natuurlijk niet aan de orde. Ga maar werken. Nou, dan ga je als kind van dertien jaar aan de slag.

Toen kom ik op een gegeven moment bij ene familie Knibbe terecht [mr. P.G. Knibbe, o.m. secretaris van de Kamer van Koophandel, Warmonderweg 45]. Dat was weer via mijn vader, want die school, de Leidse Houtschool, daar hadden ze een bestuur en die vonden dat mijn vader dochters had en die konden, die zochten een dienstmeisje. Ik van school af zou ik daarheen. Van 's morgens acht tot 's avonds zeven voor 10 gulden in de week. En als ik moest eten, dan moest ik in de keuken zitten. Toen begon het bij mij hè. Toen begon het te borrelen. Ik denk: dat hoort niet. Nee, maar zo ging dat. Ze hebben het over discriminatie, maar dat was vroeger al. Rijk en arm, daar was zo'n kloof tussen. En weet je wat ik nou zo mooi vind? Nou heb je zo'n president [zoekt naar de juiste naam], zijn vrouw is geen president geworden.

I-1: Clinton?

G: Clinton, die was bij de begrafenis van Kohl en toen stond hij zijn praatje te doen en toen zei hij: "Al de rijken, al de machtigen eindigen allemaal in die kist." Het is toch zo? Als je daar nu over gaat nadenken, waarom moet je nou dan hoog tegen iemand opkijken? Dat zou ik nooit doen. Daar ben ik een vijand van. Iedereen is nuttig. Iedereen heeft iedereen nodig. Als je geen timmerman hebt, kan je geen huizen meer bouwen. Noem maar op. Maar er zijn mensen en dat heb ik echt meegemaakt en die keken echt op je neer hoor. En daar ben ik zo strijdbaar door geworden. Blijf netjes.

I-1: Tijdens het voorgesprek had u het daar ook over, dat die mevrouw u toen aansprak?

G: Ja, daar wilde ik over vertellen. Nou, toen was het dus zo, had ik al de pé in en dan moest ik naar binnen en dan ging ze de bijbel lezen. Dat wilde ik niet en ik bleef mooi in de keuken zitten. Later kwam er een werkster bij en die deed precies hetzelfde. Toen had ik nog 's een keer de keuken gedaan en de vloer en toen was er een student en die zat daar op kamers, een hele aardige trouwens, uit Zuid-Afrika, die was wel heel aardig en die komt naar beneden en die liep zo door die keuken, die komt zo van buiten naar binnen en ik zei: "Hé, ken je niet even je poten vegen?" Mevrouw hoorde het en zei: "Jannie, kom jij eens hier meisje, dat mag je toch zomaar niet zeggen? Dat is je meerdere". Ik zei: "O ja? Weet u wat mijn moeder mij geleerd heeft: een dienstknecht is niet minder dan zijn heer". Ik vind nog altijd dat ik dat goed gezegd heb. Mevrouw heeft nooit meer iets gezegd. Ik was ergens toch al vroeg bijdehand. Dat bedoel ik maar, daarover zeg ik mijn hele leven: ik heb nergens spijt van. Ik heb ups en downs en ik heb behoorlijke klappen in mijn leven gehad, het heeft mij nooit klein gekregen. Ik laat me niet klein krijgen ook, tenzij ik niet meer, maar dan weet je ook niets meer.

Nou, en toen kwam Churchill een keer. Wilde ik ook bij zijn. Ik zie me nog zo staan op de Breestraat; hij komt voorbij zo met zijn bolhoed, zijn sigaar, want kreeg hij bij de Pieterskerk niet een of andere?

I-1: Eredoctoraat.

G: Ja, een eredoctoraat aangeboden en zo stond ie, ooohh prachtig. Ja, dat soort dingen, ik ging overal achteraan.

I-1: Weet u nog in welk jaar dat was?

G: Nee, geen idee, misschien is dat wel te vinden. Ik was nog kind. Ik zou het niet meer weten, maar het zal niet lang na de oorlog geweest zijn hoor. Hij leefde nog, dus ja. Ik weet niet hoe lang hij dood is.

I-1: Dat kunnen we uitzoeken.

[Dat was op woensdag 10 mei 1946. De Leidse universiteit lauwerde Winston Churchill met een eredoctoraat in de Rechtsgeleerdheid. Zijn promotor was prof.dr. R.P. Cleveringa.]

Maar echt hoor, toen was hij hier in Leiden.

I-2: Ik heb heel lang het Leidsch Dagblad van die dag gehad, dat hij hier in Leiden was en ik kan me haast niet voorstellen dat ik het weg gedaan heb, maar ik weet niet meer waar dat is. Heel jammer.

G: Ja, ik had dat ook allemaal moeten bewaren. Ja. Het is zo'n imposante man, die zo'n groot aandeel gehad heeft in de wereldgeschiedenis, en zeker in '40-'45, in de oorlogsjaren. Markante man hoor. Ja, daarom zeg ik: dat heeft mijn leven toch wel allemaal een invulling gegeven. Dat je van alle markten thuis ben. En dat je je niet zo gauw omver laat blazen. Al staat 'k weet niet wie voor me. Al staat Poetin tegenover me. Netjes blijven, maar op mijn manier wat tegen hem kunnen zeggen.

I-2: Mag ik nog één ding vragen, want jullie waren als gezin zo op elkaar betrokken, maar hadden jullie ook in de buurt contacten met de mensen?

G: Het touwtje hing uit de bus en iedereen liep in en uit. Ja, de buurt, dat kunnen ze zich tegenwoordig niet meer voorstellen dat je 's avonds buiten zat allemaal met mooi weer, allemaal voor de deur, alle burens zaten voor de deur, op gewone stoeltjes. Ja, je had. Weet je waarom er nu allemaal eenzame mensen zijn? Omdat dat allemaal weg is. Echt, in die tijd waren er ook veel mensen die alleen waren, maar die zaten er ook bij. Dat is het gewoon. Het sociale gebeuren is ver te zoeken. Echt waar. Hoe kan je nu veertien dagen tegenwoordig dood in huis leggen? Dat was vroeger niet zo, want als ze je een uur niet zagen, dan gingen ze al kijken: wat is er aan de hand? Maar tegenwoordig, zelfs in flatgebouwen leggen ze soms heel lang. Ik heb het ervaren als heel prettig, ja. Een prettige buurt. Je had een speeltuin en daar waren dikwijls activiteiten in, toneelstukjes opvoeren, nou, daar was ik ook bij, want dat was helemaal mijn prioriteit. Toneel te kunnen spelen, dat snap je. En dan, hoe heette die, met vakantie had je altijd die vakantieweken.

I-2: LCKV?

G: Nee, dat was niet zo. Dat waren mensen uit de buurt, die gingen met de kinderen een dag op stap, via de speeltuin. En dag hier, een daggie met de boot van Harland; dan gingen we via de Kaag naar Amsterdam. Ja, dat hebben we ook allemaal gehad. Dat was best wel leuk. Of met een bus mee. Ja, dat werd allemaal georganiseerd door vakantievereniging Groenord.

I-1: En dat werd in de vakanties georganiseerd?

G: Ja, en dat had een naam. Vakantieactiviteiten, het had een naam, maar niet zoals nu met al die kampen. Nee, dat had je toen nog niet. Ik heb een heel gezellig leven gehad in de buurt. We waren nooit binnen en nou zie je geen kind buiten. De straten liepen vol en je was aan het knikkeren, je was aan het tollen, je was aan het hoepelen, je was aan het touwtje springen. Belletje trekken deed je ook. Kwaai dingen, want die kon ik ook heel erg goed hoor. Slootje springen. Wat deed je niet? Als het winter was schaatsenrijden op die Haarlemmertrekvaart, en we hadden één paar schaatsen met z'n allen. Die hadden we van een tante gekregen uit Oegstgeest, een hele lieve tante, een zus van mijn vader, en het waren schaatsen met die krullen. Een paar. Dan mocht die even schaatsen en dan stond je aan de kant: "Nou ik, nou ik". Zie je het voor je allemaal? En als je ze had, dan

ging je er vandoor en kwam je voorlopig niet terug. Wat is dat niet mooi hè? Wat is dat niet mooi en ach, ach, en ik weet ook nog dat toen we na de oorlog brood kregen uit Zweden, ik weet het nog, met een pakje boter. En dat kon je dan halen bij de kruidenier, want je had allemaal kruideniers; dat was ook zo gezellig: overal de bakker, de slager, de kruidenier, en daar werd ook aardig gekletst. In die supermarkten heb je dat niet, maar in zo'n winkeltje hoorde je al die verhalen; prachtig was dat. Nou, mijn moeder had, ik weet niet meer hoeveel personen, maar we hadden één brood en één pakje boter te veel gekregen. Ik moest het terugbrengen hoor. Nee, niks daarvan, dan heeft een ander straks niks. Snap je? Dat soort dingen en dat blijft je ook altijd bij. En dat broodje kregen we allemaal, want als mijn moeder het in de kast ging leggen, nam iedereen zijn eigen broodje in bescherming, je zat er zo wat bovenop. [lachen] Dat is toch mooi om daar aan te denken dan. Ja, en dan heb je ook in de Stadsgehoorzaal, daar werden dan, daar kon je eten, dat werd ergens door georganiseerd en dat eten, ik proef dat allemaal nog. Alles tijdens de oorlogswinter dat je allemaal hebt geleden en nou ja, in zoverre weet ik nog wel dat toen we de oorlog in gingen. Mijn vader had een landje, bij de Maaldrift, en dan ging ik ook altijd mee. En daar teelde die aardappelen en ik weet niet van alles en nog wat, groenten en bonen en wij gingen de oorlogswinter in met 50 mud aardappelen, die lagen allemaal op zolder hè, bonen en alles, en rooie kool en alle dingen meer en in een tijd van ja en nee was alles op. Want je had alleen dat maar. En toen ging mijn vader met de fiets de boer op en dan kwam hij wel eens terug met een stuk vlees of wat anders, want ik had in die tijd een zusje van negen maanden en die dreigde het niet te redden, want die had van alles en nog wat nodig en dat was er niet. Dus daar hebben ze ook dat kind ook nog mee kunnen redden, met bepaalde dingen, dat weet ik ook niet zo precies, maar je was voortdurend in de weer om te overleven en hier en daar van alles vandaan te halen. Dat is echt gebeurd hoor, en twee zussen van mij zijn met een handkar naar Drenthe gelopen, naar Drenthe, met nog een paar dames en wat meisjes daarbij. Wat waren ze in die tijd, zestien? En mijn andere zus is drie jaar ouder dan ik, dus die was dertien/veertien. En dat vertelde ze dan, dan mochten ze onderweg in ruimtes slapen, in scholen of zo. En als ze terug was, zat ze helemaal onder het ongedierte. En dan de beschietingen onderweg, dat ze de kant in moesten duiken, dat is echt gebeurd hoor. Dat zijn verhalen, die vergeet je nooit meer.

I-1: Hoe lang zijn ze dan onderweg geweest?

G: Heel lang.

I-1: Dat moet echt weken geweest zijn.

G: Ja, heel lang zijn ze onderweg, maar ze kwamen met eten terug. Mijn broer ging dat ook doen, maar die kwam niet meer terug, die is daar gebleven. Na de oorlog is ie naar huis gekomen. Mijn moeder wist het in ieder geval. Ja, die jongen zat ook in de groei van zijn leven. Later is hij ook naar Indië gegaan. Ik vind een moeder in die tijd met zoveel kinderen, en meer moeders hoor, niet alleen mijn moeder, het heel zwaar hebben gehad. Als je kinderen hebt en je ze geen eten kan geven. Dan is dat heel zwaar. Dat mijn moeder nog 95 geworden is, ze heeft nooit geen weelde gekend. Ze was altijd een dankbaar mens. Ze was op haar manier gelovig, want dan zei ze altijd: "Ik ben tevreden, eenvoudig te leven, geen geld of goed is mij toebedeeld, maar straks daarboven in de hemel, krijg ik een huis van goud". Dat zei ze altijd. Zo stellig was dat haar overtuiging. Ik denk ook wel dat haar dat altijd wel overeind heeft gehouden. En daar kijk ik altijd wel tegen mijn moeder voor op, ja. Ik heb dat niet wat zij heeft, want ik geloof nergens meer in. Ik geloof in mijn medemens, ik ben een mensenmens, in het goede van de mens wat iedereen heeft, maar het komt niet altijd voor de dag.

Toen is het opnameapparaat even stil gezet.

Toen was ik een keer de stad in gegaan, want ik zat altijd in die stad en sta ik op de Mare, daar had je ook een banket- en bakkerswinkeltje Van der Mey, ik weet dat nog goed, en vandaaruit gingen die regeringsbroodjes naar de winkels, die dan nog open waren. Hoe het gebeurde weet ik niet, maar ineens stak ik mijn hand uit naar een broodje en toen ben ik me toch gaan hollen door die stad, met dat broodje. Ik ben de hele dag weg gebleven met dat broodje. Want ik denk: als ik terugkom, word ik opgepakt. [lachen]

I-1: En u heeft het niet opgegeten?

G: Ja, natuurlijk, ja, natuurlijk; ik had me daar een trek. Schei uit en ik weet ook nog wel dat ik op de hoek bij ons op de Groenordstraat, daar staan nu allemaal mooie woningen, die hebben ze daar neergezet, met appartementjes, maar op die hoek daar had je een boer, want daarnaast had je ook een boerderij, en daar boven woonde een gezin en daar was ik mee bevriend, met die dochter, maar die hadden ook, die kwamen ook aan eten niets te kort en daar beneden in de gang stond een mand met aardappelen; nou, ik geloof dat ik wel honderd keer per dag haar op ging zoeken en iedere keer als ik wegging dan nam ik een aardappel mee. Altijd op zoek naar eten om mee te nemen naar huis.

I-1: Dat zit helemaal in je, waarschijnlijk.

G: En daar onder, die slachtte koeien hè, want dat was een klandestien slachter en dan hingen die koeien aan die haken in die ruimte daar en dan gingen mijn broers stiekem mee, met een mes bij zich, en dan sneden ze zo een stuk vlees af. Ja, wij hadden dan. Hier is dat huis van ons.

I-2: Waar was dat huis?

G: Van de week ben ik even langs geweest en heb een foto gemaakt. Daar zitten nu andere mensen in – kijk, dit hier, woonden we met z'n veertienen, twee verdiepingen, één beneden en één boven, de Groenordstraat, zie je, daarnaast en achter ons huis lag die boerderij van Kuiters toentertijd [P. Kuiters, Haarlemmerweg 41], daar had je hooi en koeienstallen, die kwamen uit [???], en daarnaast woonden die mensen dan van Schoonderwoerd [J.C. Schoonderwoerd, Haarlemmerweg 43] en later zijn ze naar Canada gegaan, die hadden ook een groot gezin en die woonden ook heel nauw hoor, met allemaal kinderen, en die slachtten in de oorlog. En daar gingen mijn broers stiekum iedere keer met een mes naar toe om een stuk vlees te pikken. Zo ging dat. Dat is toch schitterend en dan als je 's avonds ging eten, was het licht natuurlijk afgesloten. Heel lang heeft mijn vader het loodje verbroken in de gang, maar je moest verduisterd zijn. Zie je het voor je? Dit huis zat helemaal dichtgeplakt met papier, want er mocht geen lichtje doorheen komen. Echt niet. Nou, en als we dan 's avonds gingen eten en het was dan winter, ja, als er wat te eten was, gingen we om de beurt op de fiets zitten met de koplamp en dan fietsen en die scheen zo op de tafel en dan zag je wat je at, want die kleine zinkertjes, dat noemden wij zo, zo'n klein potje met olie, en daar zat een klein dingetje op, een soort waxinelichtje, zoiets, en dat gaf wel licht, maar niet genoeg voor bij het eten natuurlijk, maar zo'n koplamp met zo'n dynamo – *lachen* – kan je het voorstellen dat we dat hebben gedaan? En dan zaten we om de beurt op de fiets – *lachen* – dus in die tijd beleefde je wat natuurlijk. Het is te gek voor woorden wat er allemaal in de oorlogsjaren en nadien na de oorlog is gebeurd. Dan kreeg je kleding van hoe heette die ook alweer? Marshallhulp. En toen kregen wij ook kleding en dan moest je naar Rotterdam. Uit Amerika, dat was allemaal ingezameld en omdat wij een groot gezin hadden, kleding uitzoeken in Rotterdam. Nou, ik vergeet het mijn leven niet. Nou, ik heb gezocht. Ik heb trouwens hier een foto en daar staat mijn zuster volgens mij op met zo'n jurk er nog van.

Effe kijke hoor. [Zoekt een foto]. Ik moet 'm wel hebben. Ik maar zo veel mogelijk gespit. Oh kijk. Nee, ik geloof dat dat in een krantenknipsel zit. Nee, hier is ie in ieder geval niet bij. Nee, dat was van mijn man, die zat toen in het bestuur van een voetbalclub. Kijk, hier sta ik ook nog op de foto. Ken je die?

I-1: Ja, Danny Kaye.

G: En hier zit ie ook, hier. Dat was met Goekoop [burgemeester van Leiden], dat was toen de professoren tegen de artiesten aan het voetballen waren [5 juni 1982]. Hij was ergens ambassadeur, maar ik ...

I-1: Was dat van Unicef, waar hij ambassadeur van was?

G: Ja. Hij is zeker foetsie, dat fotootje.

I-1: Dat is jammer.

G: Daar staat ze op met een jurk. Ja, dat komt, ik ben zo aan het rotzooien geweest. Kijk, laat maar even liggen zo. Waar was ik gebleven?

I-1: De kleding die u in Rotterdam ging ophalen.

G: Dat kon je uitzoeken. Dat ging voor het hele gezin. En wat dan mee kon voor de kinderen en alles en toen ook de chocolade en blikjes bacon. Ik heb nog nooit zulke lekkere dingen gegeten als toen. Maar toen ik zo'n blikje bacon had opgegeten, ging ik helemaal opzetten. Had ik hongeroedeem. Want het lichaam was daar niet aan gewend. Te zwaar, maar die chocola, ik proef het allemaal nog. En dat gaat nooit meer weg. Dat is, dat zeg ik, er zijn zoveel dingen die iedere keer naar boven komen en effe later weer wat anders, dat ik zeg, dat heb je toch allemaal maar meegemaakt als kind zijnde. Andere kinderen die gaan tegenwoordig naar clubjes en zo. Mijn kleinkinderen die hebben tennissen en ballet en al dat soort dingen, maar ik heb in de stad mijn vertier gezocht op dat gebied.

I-1: Ja, en u heeft honger gehad en dan realiseer je je dat als je dan iets krijgt hoe lekker dat smaakt. Ja, die ervaring hebben hedendaagse kinderen in Nederland niet.

G: Nee, en daarom kan ik het me heel goed voorstellen als ik die buitenlandse kindertjes zie. Dan zou je daar zo naar toe willen snellen. Zoals van de week, die man die ergens, dat vind ik knap, want hij kon ook als chirurg hier blijven, maar dan zit je daar ook in dat Mosul. Die arme schapen. Want het zijn meestal de kinderen die het gelag betalen. Zij zijn de klos. Maar ik zeg het hoor, die oorlogjaren hebben mij echt, [weer op zoek naar de foto's: ik snap er iets van. Ik was zo blij dat ik ze gevonden had. Blijft zoeken.]

I-2: Hoe ging je dan naar Rotterdam?

G: Het zal wel met de trein geweest zijn dat we naar Rotterdam gingen.

I-1: Had u geen kleding...

G: Met Willie Alberti sta ik ook nog op de foto.

I-1: Waarom had u geen kleding van de Marshallhulp?

G: Ook! Maar daar heb ik geen foto van. Alleen mijn zus, die staat er met één zo'n jurk van op.

Ik heb 'm in mijn handen gehad. Ik ook wel, maar dat is van na de oorlog en toen was ik zestien.

Maar mijn zus staat daar alleen op. Daar sta ik niet bij.

[Ik snap 'r niets van. Waar dat ding gebleven is. Ik had toch ook nog krantenknipsels. Op zoek naar de foto's en krantenknipsels]

G: Kijk, hier staat mijn zus met die jurk. Dit is 'm. Dat is de Marshalljurk.

I-2: "Het was gezellig bij ons thuis".

G: Dat is het verslag van mijn broer. Die kan je meenemen, daar kan je misschien ook wat uit halen.

I-2: Dat is ook wel heel leuk.

G: Dat is mijn broer, die is toen ook geïnterviewd, die is gaan bidden, die is tot het geloof gekomen. Die is toen bij eentje in Amsterdam, ik weet niet meer hoe dat heette. We zijn allemaal wel christelijk opgevoed. Maar mijn ouders zijn later Vrij Evangelisten geworden. Dat mag je allemaal nakijken hoor. Hier heb ik ook nog iets. Oh, dat was van mij hoor, van 3 oktober.

I-1: En dan geef ik dat boekje terug (Boek *Fragmenten van oorlog en bevrijding*); heel erg informatief is dat.

G: Heb je die meegenomen? Nou kijk, zo was het. Zo was het echt. Zo heb ik in de stad gelopen. Met mutsjes en alle toestanden. Alleen, ik sta er niet op, maar het is wel zo.

I-2: Ja, leuk, waar heb je dat vandaan?

I-1: Dat heb ik de vorige keer van mevrouw gekregen.

G: U mag dat ook ook meenemen hoor.

I-2: Ja, graag.

G: Neem die maar lekker mee.

Verder is dat allemaal hier en daar wat vandaan. Dat zijn ouders van mijn schoonmoeder. Zo zagen ze er vroeger uit in de straat. Dat is ook familie van mijn schoonouders. Leuke foto hè? Daar zijn er zo weinig van. Ik heb ze van mijn familie helemaal niet. Alleen die.

I-2: U weet niet wie hier op staan, of wel?

G: Nee, het is me wel verteld, maar ik weet het niet meer. Het is wel familie van mijn man. Niet van mij. Mijn familie die hangt hier in de gang. [*Mw. Van der Mark loopt naar de gang en komt met een foto terug.*]

Dat is mijn familie. Die is een half jaar na de oorlog genomen. Toen was iedereen gelukkig weer terug. Deze heeft in Rusland gezeten. Deze heeft gevochten met een zoon van de Touwfabriek en die vader woonde op de Rijnsburgerweg in dat mooie huis waar nu de studenten in zitten. Daar was hij mee bevriend, die was luitenant.

I-1: Is dat dat ene huis?

G: Dat hele grote huis. Heel veel gras voor.

I-1: Precies, en niet ver van het station af.

G: Nee, nee, je moet verder gaan. Je hebt toch als je een stuk de Rijnsburgerweg op, het is veel verder, het is voorbij eh...

I-1: Het is richting Oegstgeest?

G: Nee, ook niet. Je hebt toch op de Rijnsburgerweg in het land een huis staan?

I-2: Nieuweroord, maar dat is afgebroken inmiddels. Een grote flat.

G: Nee. Een mooi groot huis. Daar woonde toen de directeur van de Touwfabriek in [ir. A.G. Bosman was president-commissaris van de Touwfabriek, mr. J. Bosman later directeur]. Zijn zoon zat in zijn (van haar broer) regiment en die toen waren ze op actie, de stadswachten gingen in die tijd op expeditie, die ploppers, zo noemde ze ze, en toen is er iemand neergeschoten. Die is in zijn armen gestorven. Piet, Piet, ik ben geraakt, en toen is ie nog bij die ouders geweest. Die [broer] leeft ook niet meer. Deze heeft ook in dienst gezeten. Die zat in die tijd in Gelderland en zij zijn saampies met de kar naar Drenthe geweest. En mijn vader en mijn moeder.

I-1: En wie bent u?

G: Ik ben die. Toen was ik twaalf.

I-2: Een hele leuke foto. Heel mooi.

G: Het is genomen van die foto, maar daar was er maar één van en toen hebben we hem allemaal genomen. Dat is toch mooi?

I-2: En wat ziet uw moeder er mooi en jong uit. Met zoveel kinderen.

G: En dan zulke oorlogsjaren achter de rug. Want het was een half jaar na de oorlog. Daarom zeg ik: Het heeft toch de vrouw gemaakt.

I-2: Dat heeft je gevormd?

G: Ja, het heeft me gevormd op alle gebied. Ik zeg het, ik heb het leven echt gepakt in al zijn facetten en daar heb ik nooit spijt van gehad.

I-1: Het hoeveelste kind was u?

G: De middelste. Mijn broer Jan, Piet, Corrij, Gerrit, Gerrie en Jannie. Het zesde kind. En na mij in Leiden kwam...[Nico, Johannes, Paulus, Willem, Alida en Judith]

I-2: En de twee kinderen die overleden zijn?

G: Die staan er niet bij natuurlijk. We zijn nog maar met zijn vijven.

I-2: Ja, nu, maar toen. Uw moeder heeft toch twee kinderen verloren?

G: Nee, ze heeft twee miskramen gehad, maar die waren al een aardig eind op streek hoor, twee miskramen, dus ze had 14 kinderen. Dus mijn moeder was altijd zwanger. [Ze wijst weer op het portret]: Dit zijn allemaal kleren van de Marshallhulp. Het was een half jaar daarna, er was nog geen kleding in de winkels te krijgen.

Het ziet er keurig allemaal uit, kijk, zij heeft een bloemetjesjurk aan. En ik had ook zo'n jurk aan, dat was ook een bloemetjesjurk, dat weet ik nog heel goed. En ik weet, hij is gemaakt op de Nieuwe Rijn, daar zat een fotograaf. Daar gingen we toen met z'n allen naar toe. Heel goed van mijn moeder dat ze dat gedaan heeft. Want dit is ook een moderne jurk. Deze [foto] mag je ook meenemen als je daar wat aan hebt.

I-2: Nou, dan maak ik er zelf even een foto van met mijn telefoon.

G: Dan kan je zien wat voor familie het was.

I-1: Nee, maar het is een hele leuke foto.

G: Ja, wat dat betreft mis ik er ook een heleboel van, dat gaat ook nooit meer over. Dus ja, dat is een prachtige tijd geweest, tenminste in zoverre, ja, ik weet het niet, ja, je lag ook weleens in bed. Ja, ik weet nog: op een nacht werd er heel hard gebonsd op de deur en daar werd opengedaan en toen vlogen er een paar van die, eh, ja, of het nou Gestapo was weet ik niet, maar die zochten ene Jan van Egmond. Die zochten ze. Nou, mijn broer zat toen al een paar jaar in eh... (Rusland) Ik denk dat ze iemand anders zochten.

I-1: Ja, dan schrik je wel.

G: Ja, hou toch op, ja, dat is ook gebeurd. Ja, we hebben ook Duitsers over de vloer gehad, ik weet niet hoe mijn vader daar nou aan is gekomen. Die werkte nog ergens en toen vroegen ze aan mijn vader of zijn vrouw hun goed voor hun waste en dan kregen we zeep. En dat heeft mijn vader toen gedaan en ik weet nog, ja, goed hè, Sunlightzeep en dan kon mijn moeder ons goed daar ook in wassen. Dus ja, dat deed je dan. Dus die Duitser kwam op een gegeven moment over de vloer en die vroeg aan mijn vader: Ja, mijn wapen is weg, en of mijn vader aan een wapen kon komen. Nou, dat deed mijn vader natuurlijk never nooit, want dat kon natuurlijk ook een valstrik zijn. Dat heeft hij natuurlijk niet gedaan. Want hij zegt: "Als ik hem niet vind, dan word ik neergeschoten. Dan krijg ik de kogel". Nou, we hebben hem nooit meer gezien, dus het zou kunnen. Maar mijn vader, die kon dat niet doen. Je moest zo oppassen. Dus na de oorlog zag je al die meisjes met die Canadezen de straat in komen en daarna werden er wel een paar kindertjes geboren. (lacht). Je krijgt een rijksdaalder als je de vader zoekt. [lacht].

I-1: Waren het Canadezen die in Leiden kwamen?

G: Ja, het waren Canadezen. Ik zie ze nog zo liggen in het Poelgeesterbos; nou, daar ging ik natuurlijk ook heen. Dat begrijp je wel, met een roeibootje op een gegeven moment. Ja, hoe ik daar nou weer aan kwam, weet ik niet. Nou, dan kon je er zo langs varen en dan vroeg je sigaretten natuurlijk voor je vader en ze gooiden kaakjes naar je toe. Dat weet ik ook nog, die blikken met kaakjes die toen neergegooid werden op Valkenburg. Dat heb ik

ook gezien, die pakketten, die werden allemaal daar neergegooid en later kregen we daar allemaal die kaakjes van. Die waren ook zo lekker. Maar die Canadezen, ja, schei maar uit. Ja, ik weet wel, mijn zuster, die had zeker ook een of andere Canadees aan de haak geslagen, want die was toen 18 en die ging toen met zo'n klein ventje en die is toen een paar keer aan de deur geweest, ja, weet ik veel. Op een gegeven moment liep ik daar ook weer te schooieren en toen kwam die: jouw Schwester.... Toen had ze hem zeker de bons gegeven. (lacht) Dat vergeet ik ook nooit meer. Dus ja, wat dat betreft was dat weer een lollige tijd.

I-1: Maar zullen we de oorlog nu vergeten en zullen we doorgaan over de rest van uw leven? U bent ook getrouwd, maar dat heeft denk ik nog een paar jaar geduurd voordat u uw man tegenkwam?

G: Ik had, ja, daarvoor wel een paar vriendjes gehad. En toen kwam ik op 18-jarige leeftijd mijn man tegen op de Stationsweg. Ik ging mijn vriendin wegbrengen naar de bus, nee, naar de tram, want die werkte in Katwijk, ook met kinderen. En toen liepen daar een stel jongens en dat was dus ook een vriend van haar. En daar liep ook mijn man bij, zal ik maar zeggen, en je had daar een bromfietsenwinkel en daarvoor stond ie. Dat vergeet ik ook niet meer en daar stond ie maar een beetje naar me te kijken en toen vond ie dat ik een mooi bloesje aan had. Ik had zo'n broderie-bloesje met zo'n ruche zo. Ja, ik was best wel zo eh (wijst een slank figuur aan), maar dat (haar boezem) was altijd al heel flink. Zo klein al, maar ja, jongens zijn jongens. Maar op een gegeven moment ging ie toch wel een beetje achter me aan en afspraakjes gemaakt, maar in het begin zag ik het niet zo zitten, want er was nog een jongen in m'n leven en die is, nee, die is naar Nieuw Guinea gegaan. Dat was m'n eerste liefde, zal ik maar zeggen, en die ging naar Nieuw Guinea, die was bij de marine, vrijwillig, en die zei: "Janny, wil je op me wachten?" "Hoe lang blijf je weg?" "Drie en een half jaar". "Nou, dat vind ik wel erg lang". Dus ja, toen kwam ik hem tegen en later is dat eh toch aangebleven met mijn man enne, later kwam hij terug en had je de stijfse baan en daar liep je heen en weer en daar liep hij ook en toen liep ie maar naar mij te lachen en mijn man zag dat en die ging natuurlijk niet meer bij het station lopen, want die was natuurlijk jaloers. (lacht) Dat is toch leuk? Nou ja, en toen heb ik vijf jaar verkering gehad en ben ik op 23-jarige leeftijd getrouwd en in gaan wonen bij mijn schoonmoeder [wed. M.C. van der Mark-Brouwer], want je kreeg never nooit een huis en toen woonde ik in een kamertje van 3,5 bij 3, zie je het voor je? En dat was een huis in de Marnixstraat [nr. 33] met een huiskamer met twee openslaande deuren en daar lag dat kleine kamertje achter. Maar 3x3 was ie zeker, Hij was eigenlijk net zo groot als hier die keuken, zoiets. Nou, daar ging dan een opklapbed in en een tafeltje, want je wilt nog een beetje privacy hebben en dan had ik een kastje met een beetje spullen erin en een gedeelde kast met m'n schoonmoeder, want ja, je moest wat. Dat was een weduwe die alleen nog met een dochter woonde, dus die vond het wel fijn dat we daar in kwamen wonen. En dan zei ze: "Laat 's nachts een beetje die deur open". Ik zei: "Wat dacht U? We zijn getrouwd, we willen wat privacy, dus die deur gaat dicht". Ja, dat soort dingen. En later raakte ik in verwachting en toen heb ik toch nog een jaar ingewoond en toen heb ik toch nog een huis gekregen. En m'n eerste woning was in de J.P. Coenhof 29. En daar heb ik zeven jaar gewoond en daar is mijn zoon geboren en daarvandaan ben ik naar de Diamantlaan gegaan en daar heb ik vijftien jaar gewoond vierhoog en toen ben ik hier naartoe verhuisd en hier zit ik nog steeds. En ik heb altijd en in de Coenhof en op de Diamantlaan altijd prima gewoond ja. En altijd hard gewerkt, van alles en nog wat gedaan.

I-1: Kunt u een voorbeeld geven van de banen die u heeft gehad?

G: Ik heb gewerkt bij eh, ik heb bollen gepeld, ik heb bonen geplukt, wat was dat voor de Vita, of dat nou in of na de oorlog was, en in de huishouding, dienstmeisje geweest, toen ben ik verkoopster geworden; ik heb bij de Albert Heijn gewerkt, niet zo lang, dat was in Oegstgeest. Toen ben ik weer de huishouding in gegaan, eh ja, waar ik allemaal gezeten heb, ja, dat zijn er teveel om op te noemen, want dat wisselde nog alles gauw iets. En toen heb ik 21 jaar gewerkt bij eh Van Vorst. 15 jaar bij de Hema.

I-1: Van Vorst, die schoenenhandel?

G: Die schoenenwinkel ja, daar heb ik 21 jaar gewerkt en toen 15 jaar bij de Hema. Ik heb eigenlijk alles gedaan, ik heb altijd gewerkt. Of in deeltijd, ochtendjes als werkster, zeg maar. Ja, als je getrouwd bent kon je geen hele dagen weg.

En ik heb nog in de Stadsschouwburg gewerkt. Daar moest ik met zo'n blad voor me lopen en chocola. (lacht). Alles wat maar geld opleverde pakte ik aan. Dat is echt zo, maar ja, wij hadden verder geen opleiding, dus je kon niet naar kantoor, want daar werd je niet aangenomen, en het enigste diploma dat ik in mijn leven gehaald heb, dat is een diploma in Duinrell met skiën. Daar leerde ik skiën en dat is m'n enigste diploma; zwemdiploma ook niet, want dat heb ik mezelf allemaal aangeleerd. Ik ken hem laten zien (lacht); hij zit er ook ergens tussen. Nee, ik heb een prachtig leven gehad in al z'n facetten. Waar mijn familie bijna niks van afweet, omdat ik altijd onderweg was.

I-1: Maar die dingen deed u naast uw gezin?

G: Daarna wel. Maar daarvoor heb ik ook heel wat [...], want toen ik getrouwd was, ben ik in de winkel terechtgekomen, ook in de Hema, maar daarvoor heb ik allemaal huishoudelijke baantjes gehad. Want je werd nergens aangenomen als je geen diploma had, dus het enigste wat ik kon doen was huishoudelijk werk, nou, en dat was aardig werken hoor, vroeger, want jeetje mina. Daar heb ik bij die familie Knibbelaar [Knibbe] een hele poos gewerkt. Want zij, die mevrouw zelf, was een kleindochter van Abraham Kuyper en die man van haar, die was hereboer, zal ik maar zeggen. Zoon van een herenboer, zal ik maar zeggen. Snap je, dus ja, daar was ik dan van 's morgens 8 tot zeven en 's zaterdags ook he. Ken je nagaan, voor 10 gulden. Tjonge, jonge. En dan lopen, heen en terug. Ik ben in zoveel huizen geweest. Ik heb ook nog bij de Cemsto gewerkt. Cemsto, ziekenhuis, de bloedbank. Heb ik gewerkt via de Cemsto. Toen werd de Stadsgehoorzaal verbouwd en daar heb ik ook helpen schoonmaken; zie je het voor je? Jeetje Mina; nou, ik heb er niets van overgehouden.

I-1: Wat is Cemsto?

G: Een schoonmaakbedrijf en dat zat op de hoek van de Papengracht. Dus dat heb ik ook allemaal gedaan, ja, jeetje, wat heb ik niet gedaan? Groenteboer gewerkt, in een slagerij gestaan. In m'n trouwen bij Van der Zalm heb ik ook heel wat jaren.

I-1: In Oegstgeest?

G: Nee, hierzo [in Leiden]; in Oegstgeest was z'n broer. Dat is ook een hele familie hoor, die Van der Zalm. Dus ja, ik heb eigenlijk alles gedaan. Als ze zeiden: "Ken je dat?", dan zei ik: "Ja, dat ken ik wel". Dan had ik het nog nooit gedaan, maar alles is te leren. In mijn woordenboek staat geen NEE. Misschien ben ik de enigste, maar het is wel zo.

I-1: En u heeft ook 15 jaar in een schoenenzaak gewerkt, was dat in de Haarlemmerstraat?

G: Op de Haarlemmerstraat, ja.

I-1: Kunt u bijvoorbeeld aangeven wat er toen anders was dan nu?

G: Ja, eh, kijk, de winkels zijn de winkels niet meer, want het wordt allemaal online verkocht. En in een winkel, als je een goeie verkoopster bent, tenminste dat probeerde je, moet je ook goeie contacten met de klanten, je moet niet iets aansmeren. Ik heb dat nooit gedaan. Ik heb gewoon de mensen, ja, eigen keuze, maar wel geadviseerd. En dan gingen

ze weg en kwamen ze later terug, maar ze zijn nooit teruggeweest omdat ik ze iets aangesmeerd had. Maar dat is mij wel eens overkomen. Nee, de contacten met het winkelpersoneel, heel anders als in mijn tijd. Ik was heel amicaal, heel sociaal en ik maakte nog eens een praatje. Ja, het winkelen was op die manier wel prettig, maar dat heb je niet meer. Nee dat is gewoon zo, het is allemaal zo afstandelijk geworden. Ik heb het altijd heel erg fijn gevonden, ik ging met plezier naar m'n werk ja.

En dan nog een gezin ernaast ja, en dan liep ik m'n moeder na en indertijd m'n schoonmoeder. En mannen, ja, die waren op een gegeven moment ook afhankelijk van je. En dan heb ik ook nog, terwijl ik nog werkte, 21 jaar [?] op m'n kleinzoon gepast, een paar dagen per week, maar toen leefde m'n man nog en die ging toen met de VUT, dus dat kon allemaal wel. Nee, ik kan niet zeggen dat ik ooit op m'n jeeuwel gezeten heb. Ik vond het fijn om bezig te zijn.

I-1: U zei daarnet dat u graag een opleiding op het toneel had willen doen. Bent u daarna vaak naar het toneel gegaan of heeft u dat eigenlijk helemaal afgesloten?

G: Nou, je had er geen geld voor om daar naar toe te gaan. En het enigste waar ik later graag naar keek was naar de televisie als daar toneel gespeeld werd. Dat ik denk, goh, daar had ik ook wel tussen willen zitten. Snap je? En ja, mijn familie zegt, als er een feestje is, dan was ik altijd bezig. Een hoedje zus en een hoedje zo en een beetje flauwekul uithalen. Ja, ja.

En ik heb ook nog overblijf gedaan op eh, even kijken, toen was ik 66 jaar en heb ik tot m'n 76e jaar ben ik overblijfoma geweest op de Zijlwijschool. En daar had ik heel leuk contact met de kinderen.

Weet je, ik kan het advies geven aan oudere mensen: blijf bezig. Gaat niet zitten en denken: ik ga naar het einde toe, want daar kom je uiteindelijk allemaal terecht. Maar daar moet je niet mee bezig zijn, je moet bezig zijn tot je laatste snik. Want leeftijd is een getal, dat is gewoon zo. Maar de mensen om je heen, die je in een hokje gaan zetten. De kinderen ook en zeker m'n dochter, want die schijnt nogal zuinig op haar moeder te zijn. Ik zeg: laat mij nou eens effe in mijn waarde waar ik in is. Ik geef zelf wel aan wanneer het niet meer gaat, maar voorlopig kan ik alles nog. Het is goed bedoeld, maar het tast..., het is niet goed. Daar ga je wat van krijgen en als ik afgeremd word. Ze moeten me niet afremmen, dat gaat niet; dat komt omdat ik altijd zo geweest ben. Dan ken je niemand meer veranderen; dat gaat niet meer en dat moet je ook niet doen.

I-1: Dat moet je sowieso niet doen, denk ik. Je kan toch niks voor een ander bepalen.

G: Precies. Ik heb de regie van m'n eigen leven altijd in eigen hand gehouden.

I-1: En uw man gaf u ook de ruimte?

G: Ja, ik had een heel bijzondere man, dat blijf ik zeggen, die heb veel betekend ook voor de Gemeente Leiden. Die is begonnen als timmerman. Toen ik hem leerde kennen was tie eh, meen ik, was ie zonder werk. Toen was de crisis die we net achter de rug hadden, was de crisis, was er weinig werk te krijgen en mijn vader kon hem wel gebruiken, want toen was de Rijnsburgerweg, de tram werd weggehaald, dus de rails moesten weggehaald worden en dat moest allemaal opnieuw bestraat worden. En toen heeft m'n vader gezegd: "Nou, je kan bij mij werken", en dat heeft ie dus gedaan. Daar moest ie dan stenen schrappen en toen heeft ie een poosje bij mijn vader gewerkt. En later was hij bezig aan het einde van de Haarlemmertrekvaart, daar moest een duiker gemaakt worden en toen was daar een uitvoerder bezig en daar had mijn vader ook contact mee en die heeft mijn man toen een baan bezorgd. Toen is die in Delft terechtgekomen en daar is een laboratorium neergezet waar ze kobaltstralen gingen eh. En ging ie met de fiets he, zie je het voor je? Zie je het ze tegenwoordig doen, naar Delft op de fiets en nog eens een keer een leuke band krijgen en terug lopen? Dat gebeurt niet meer.

I-2: Jawel, ik ken iemand die in Leiden werkt en in Reeuwijk woont. Op de fiets.

G: Nou ja, dat doet mijn schoondochter ook, die woont in Zoetermeer en die gaat ook op de fiets. Maar er zijn er maar heel weinig, want als ik naar de Merenwijk ga op de fiets, dan zitten daar jonge vrouwen die zeggen: "Kom jij op de fiets?"; daar gaan we nu maar niet over uitweiden. Maar waar had ik het nu over? Mijn man, nou, toen is tie op een gegeven moment, zijn vader was stratenmaker bij de Gemeente en die zat bij de reservepolitie en dat zat er dus toch een beetje in, dat Gemeentebloed. En toen was er een buurman, die daar ook in die straat woonde en die werkt bij de Gemeente en die zei: "Bert, er is een vacature, ga erop af". Nou, en toen is ie aangenomen, timmerman bij de Gemeente geworden, opzichter bij de gemeente geworden, hoofdopzichter, later is tie eh, chef weg [.....], dat was zijn eindfunctie. Dus hij heb heel veel aan Leiden meegewerkt in die tijd, dus aan het aangezicht van Leiden. Ik heb een prachtige brief, nou ja, ik kan hem niet lezen, want het is een moeilijk handschrift, maar eh, kijk, dat hij dit gekregen heeft. Dat heeft hij niet zomaar gekregen. Dan ben je toch geen nul. (ze laat het zien). En z'n opleiding als dienstplichtige, commando.

Maar daar kan je toch mooi trots op zijn. Dus die man, die had zijn werk, die had zijn hobby, dat was zijn voetbalclub, daar zat ie in het bestuur en ik was hier. Ik regelde alles, de vakanties, de financiën en hij vond alles goed. Als het niet goed was, dan praatten we daarover, maar we konden goed samen door een deur. En dat houdt je huwelijk gewoon goed; niet op mekaars lip gaan zitten. Maar dat wil niet zeggen dat het allemaal [...] was hoor, want overal stormt het wel eens. Ja toch? Maar die storm gaat wel weer weg. Maar daar kan je toch trots op zijn.

I-1 en I-2: Jazeker.

G: Daarom zeg ik, deze man blijft mijn man en die is nog steeds bij me. Misschien vinden jullie dat stom?

I-1 en I-2: Nee, helemaal niet.

G: Ik heb nooit meer een andere man willen hebben. Nee, het is wel eens op mijn pad gekomen, maar eh, nee. Ik ben de eerste eigenaar, ik blijf nog in de garage.

Gelach.

I-1: Het kwam daarnet ook nog aan de orde, die voetbalwedstrijd. Uw man was daarbij betrokken omdat hij in het bestuur zat van de voetbalvereniging?

G: Ja, dat hebben wij georganiseerd, ja. Ene Van der Duin uit Katwijk die kwam daarmee. Dat is heel leuk geweest, want dat werd toen op het UVS-terrein. En toen was eh, Danny Kaye, die was toen ambassadeur [van Unicef] en die zou toen de aftrap doen. Nou, ik zie hem nog zo uitstappen, tjonge, jonge. Heel ongelukkig. Het was toen al een man die niet veel meer waard was. Maar ik heb het toch meegemaakt. Nou, toen was, ik weet nog, wie zat er toen allemaal in? Die zoon eh, Hazes, die heeft toen nog gezongen. Ja, wie nog meer?

I-1: U zei Lee Towers in het voorgesprek.

G: Ja, nee, die zong 's avonds, nee, daar heb ik een foto van. Kijk, toen hadden we 's avonds een feestje en dat was in Noordwijk, in een of ander hotel was dat. Zie je dat (laat de foto zien). Dat was leuk. Ik was nog een jonge vrouw en hier zit ik en dat is Lee Towers, ja, die is ook een stukje ouder nou. Maar goed. Die kwam 's avonds optreden en toen hadden we daar een etentje of weet ik wat het was. Maar dat was de doktoren en de professoren van het AZL [nu LUMC] tegen de artiesten. Ik weet niet meer wie daar allemaal bijzat hoor. Ik weet alleen dat hij afgetrapt heeft en dat André Hazes en nog meer bekenden, daar heb ik nog wel eens mee zitten praten. Ik meen, nee, hoe heet hij nou? Die eh, Babette van Veen? Herman van Veen, Herman van Veen was er ook nog bij.

I-1: Voor welke gelegenheid was dat dan?

G: Nou, voor dat hij ambassadeur was.

I-1: Voor Unicef.

G: Dat geld is toen gedoneerd aan Unicef. Dat is heel interessant. Dus eh, ik heb best heel leuke dingen meegemaakt hoor.

I-1: Maar wat, als u zo terugkijkt, ja, u heeft natuurlijk al heel wat verteld, wat vindt u dan bijzondere gebeurtenissen in uw leven?

G: De geboorte van mijn kinderen. Dat is het meest bijzondere geweest en dan eh, ja, hoe zal ik het zeggen. Je trouwen, ik ben getrouwd in de Pieterskerk, en de bijzondere dingen, dat blijft toch eh weer een nieuw leven op de wereld zetten.

D'r zijn wel bijzondere dingen, maar er zijn er zoveel. Die eh, waar ik nog wel eens een beetje mee bezig ben hoor. Leuke feestjes, allemaal meegemaakt, en minder leuke dingen. Ja eh nee, laat ik het daar maar bij houden. Dan zou ik er zoveel op moeten noemen waar ik allemaal goeie herinneringen aan heeft.

I-1: U kijkt 84 jaar terug, dus dat is ook niet weinig.

G: Ja, het is me een rugzak van hier tot Tokyo.

I-1: En u heeft ook kleinkinderen en zelfs achterkleinkinderen?

G: Ik heb één achterkleinkind, die is 2 jaar. Die heb ik eh, kijk daar hangt ze. Ja, ik heb ze ook op m'n telefoontje staan. Effe kijken hoor. (zoekt en laat de foto zien). Effe kijken, het is zo'n lekker kind. Dat zal je altijd zien, ze komt niet snel voor de dag.

I-2: Zoveel foto's...

G: Ja, er zitten er honderden op. Het is niet normaal hoor, die ik nu effe snel moet hebben, die eh, zie ik niet, nou ja zeg. Oh, wacht effe, daar komt iets.

I-2: Oh leuk, een schatje.

G: En die is net zo actief en praat alles al. Ze zit vorige week, want ze is 2 jaar hè, ze zit vorige week, want 2x in de week past mijn dochter op en dan eh, dan ga ik er ook natuurlijk heen omdat ik dat leuk vind. Best wel zwaar met een kind van een ander. Zij zit daar en ik zit hier en ik was op de fiets. Ik kom binnen, zegt ze: "Ben je op de fiets?" Een oma van 84. Zegt ze: "Ben je op de fiets?", en als ik binnenkom neemt ze m'n hand; zitten we op de grond. 84 en 2. Prachtig.

Allemaal leuke dingen, leuke eh.

I-2: Goeie mensen.

G: Goeie mensen, en ik hoop dat het zo mag blijven. Niemand heb iets in de hand, dat is afwachten, maar tot nog toe ben ik tevreden over alles en ook over wat ik allemaal doorgemaakt heb, dat ik dat allemaal goed heb doorstaan. Daar wordt je alleen maar beter van en dan ga je veel meer de mensen om je heen beter begrijpen. Ik was bij het station en toen lag daar een jongen zo op een bank in dat park. Ik dacht: vreselijk, zo'n verslaving, en daar zou ik zo bij kunnen gaan zitten en proberen daar wat aan te doen. Want ik zeg maar: je legt daar niet zomaar. Echt niet, mensen die de verkeerde kant uitgaan, die eh, achter ieder mens zit een verhaal. Het is jammer dat dat gebeurt. En daar is het leven te mooi voor en alles om je heen. Zagen ze dat nou allemaal maar. Ze hollen maar. Ze hollen; ik niet hoor. Ja, ze maken me ook niet gek, niemand echt niet. Daarom zeggen ze tegen mij: je hoeft niet eenzaam te zijn. Dat is weer een ziekte die ze mensen aan gaan praten.

Als ik na de dood van mijn man hier was gaan zitten in een stoel en was gaan zeggen: oh, wat erg! Het is makkelijker om je te laten gaan, dan dat je de strijd aangaat. Die overwinning is zo geweldig. Dat kan je niet vertellen, maar als ik hier in mijn huis komt, dan voel ik me thuis. Ik zit soms hele dagen alleen, hele weekenden. Ik wil niet dat de kinderen iedere keer met mij opgescheept zitten. Ik zeg: jullie hebben een eigen leven.

Jullie hebben je werk en je gezin. Ik heb er zelf ook altijd bij gewerkt en dan heb je de uren nodig hè, om met je gezin leuke dingen te doen.

Zitten is net zo erg als roken. Ja, dat is het nieuwe roken. Nou, hier zit een vrouw, die zit nooit. Als ze wat zit, ik vind het prachtig hoor en ik heb ook foute dingen in m'n leven gedaan en ik moest ook wel eens tot de orde geroepen worden hoor. Dan wil ik ook wel met de billen bloot. Zoals ze dat zeggen.

I-1: Ik had eigenlijk nog een vraag, want u heeft ongelooflijk veel gedaan, maar had u nog tijd om met vakantie te gaan?

G: Ja, want ik ga nu al eh, ik ging veel met mijn man op vakantie met de auto, naar Italië, in het begin met de kinderen. Want daarom heb ik altijd gewerkt. M'n hele familie ging daarheen. Nou, die waren veel rijker dan ik, tenminste, die verdienden veel meer. Die hadden allemaal hele mooie tenten voor zichzelf. Nou, ik pakte hier wat weg en kreeg daar wat. Dan ging ik ook mee met een autootje, die het net haalde en weer terug. En dan stonden we met 35/40 man op het Gardameer. En dan had de familie die het wat beter hadden, die hadden speedboten, nou, dan gingen we met z'n allen in die speedboten waterskiën, wat ik niet gedaan heb, maar m'n dochter wel. Want mijn familie die deelde alles. En later toen werd het wintersport hè. Oh, dat vond ik zo geweldig.

Nou, mijn zoon was 12 en m'n dochter was 14 geloof ik en toen zijn we voor het eerst naar de wintersport gegaan. En toen ben ik alleen met mijn broer geweest en zijn vrouw en later zijn we met de kinderen gegaan en die hebben daar ook allemaal skiën geleerd. Ik heb een kleinzoon op dit moment, die is snowboard- en skileraar. En m'n zoon en m'n dochter die kennen ook allemaal skiën en ik heb het ook nog gedaan in Oostenrijk. Ik moest alles bij elkaar schrapen om erheen te gaan. Ik hoefde geen schuld te maken, maar we konden geen huis kopen of voor later sparen. We hadden een polis en als ik dood ga, dan zit er wel genoeg om eh..

Maar ik leef nu, nu, en ik kan wel en ik ben zo blij want mijn man heeft het ook allemaal meegemaakt. Altijd op vakantie geweest en nu ook nog steeds. Ik ga met een Katwijkse club, een reisclub, ga ik al 14 jaar mee. We gaan nu naar Engeland. Ben al overal in alle ... Ik ben in Milaan geweest en Madrid, Barcelona, effe de hoofdsteden hè, eh Parijs, Boedapest, Boekarest, Kopenhagen en eh, hoe heet die andere hoofdstad van Zweden, Stockholm, Berlijn, trouwens ook nog daar eh, eh dat museum bezocht en eh Charlie eh pont. Checkpoint Charlie, dus ik heb eh Theresiënstadt bezocht. Ik ben in heel veel dingen door die Katwijkers en ook niet een beetje op het strand gaan liggen, want dan zie je nog niks; ook alles gezien. Nou, dat is toch fijn?

Daar heb ik al m'n foto's en nou ja, nou gaan we weer naar Engeland, dan gaan we met de bus dan altijd, we gaan altijd met de bus, naar Calais en dan over naar Dover en dan gaan we, ik heb hier het programma ergens leggen. Ik weet alleen niet meer zo gauw waar.

I-1 tegen I-2: Heb jij nog vragen?

I-2: Nee, u heeft alles wel heel uitgebreid verteld.

G: Er is nog veel meer maar eh dat kan allemaal niet. Er zijn bepaalde punten in je leven en dat zijn die punten die ik opgenoemd heb. Nou, wat ik allemaal verteld heb.

I-1: Nou, heel hartelijk bedankt. We hebben het gevoel dat u wel uit de oorlog alles verteld heeft.

G: Ja, dat mogen ze ook nooit vergeten. Echt niet. Oh de hongerwinter en dat we dan naar bed gingen en dan de kleding he, Ik weet nog goed, we hadden vroeger van die hele ruige gordijnen. Ik voel het nog aan mijn benen en daar had mijn moeder een lange broek van gemaakt. Zie je het voor je? Als je hem aan had. Dan had je 's avonds hele rooie benen. Nee, dat is echt zo, dat is toch zo.

I-2: Maar hadden jullie lange broeken in de oorlog? Ik denk dat ik 12 was en toen kreeg ik mijn eerste lange broek.

G: Nee, maar in de oorlog, want ja, ik heb het toch gehad. Ik heb zelfs ook nog met lange broeken gelopen toen ik 18 was, toen heb ik ook nog ergens [...] en een keer heb ik aan een optocht meegedaan. Dat was met een bromfiets.

En ik voel het nog aan m'n benen, jongens, die deden zeer. En dan 's avonds in je bed, nou, jassen, alles werd op je gelegd. Ik weet nog dat ik een broer zag leggen, die had een paar planken op 'm gelegd. Nee, maar die huizen waren hartstikke koud, d'r was één kachelkje. Een potkachelkje, zo'n kleintje en die stond op de gewone kachel en daar werd ook nog eens op gekookt. Want je had geen gas. Ik heb meegemaakt: geen gas, geen licht. Dan ging je om 6 uur al naar bed. Je lag de hele dag haast in je bed. En weet je wat we ook nog hadden. Dat moet ik ook nog effe vertellen. Mijn vader, die had van die Vlaamse Reuzen, dat waren van die konijnen. Maar de vloer uit de woonkamer, die was er ook al uit, die was ook al door de kachel gegaan. Dus die konijnen die konden daar hartstikke hard rondlopen, want die moesten weer geslacht worden. Ik geloof tegen de Kerst of zo, ja, die hadden we toen nog. Nou, dan hoorde je 's nachts die herrie van die beesten. En dan denk ik, jeetje, geen vloer in de voorkamer, ja, dat is ook gebeurd en de ramen volgeplakt voor de bombardementen, dat ze d'r niet uitvlogen. Ohh en alles dicht, d'r mocht nog niet een spettertje licht naar buiten komen. Ohh. Daarvoor moest je maar naar bed 's avonds, jeetje mina. Dat is toch maar gebeurd he, ik zit wel zo. Ik denk, ik ben 84 jaar, ik heb heel wat achter de rug, dat ik er nog ben. Met zo een ervaring aan: oorlog, vrede, feesten gevierd, in het slachthuis, straatfeesten, die enorm leuk, de radio's die op de vensterbank stonden, je danste de hele dag door, dag en nacht en in het slachthuis, daar was een buurtvereniging en waar die beesten geslacht werden, dat werd dan schoongemaakt en daar was dan een bal. Daar was ik ook. En dat mocht ik natuurlijk niet, maar wat dee ik? Ik hing m'n jas op het plaatsje, want we hadden zo een plaatsje, en dan kon je eroverheen klimmen en dan kon je zo de straat. Dus ik ging de afwas in de keuken doen. Dat deed ik graag, alleen de pannen stopte ik altijd weg, want daar had ik een hekel aan. Dus ik klimde over dat muurtje en ik had in mijn bed, daar had ik wat neergelegd. Nou, dan liep ik daar ook 's nachts rond als een kind. Ja, op rubberlaarzen, want je had geen schoenen ook. Kleppers, ik zie ze nog zo, met dat schaatsband der overheen.

Dat waren toch weer dingen waarvan je zegt: tjonge, tjonge, moet je nou mee komen als je de kinderen allemaal ziet met die eh, hoe heten die sportschoenen allemaal, van dat merk? Dat we goeie voeten hebben, misschien komt het daar wel door.

Nou, dat was het, dames.

I-1: Heel erg bedankt.

G: Ik hoop dat u d'r wat aan heeft.

KORTE INHOUDSOPGAVE INTERVIEW

00.08 – 04.02	Jeugd
04.02 – 08.45	Oorlog
08.45 – 10.02	Jeugd en oorlog
10.02 – 13.30	Oorlog, bombardementen rond het station en de hongerwinter
13.30 – 16.00	Bevrijding, meer oorlog, vinden van brandstof en het krijgen van een step op het Rapenburg
16.00 – 18.45	Hongerwinter, tochten naar de Haarlemmermeer en stelen boter door broer
18.45 – 21.59	Eerste baan in de huishouding
21.59 – 23.26	Churchill in Leiden
23.26 – 26.49	Contacten in de buurt, vakantieactiviteiten en winkels
26.49 – 00.00	Voedsel en oorlog, landje, moestuin van haar vader en haar zusjes die met een handkar naar Drenthe zijn gelopen.
00.00 – 04.25	Oorlog, eten, gestolen waar en clandestien slachten
04.25 – 00.00	Marshallhulp, kleding en het zoeken naar foto's en krantenknipsels
00.00 – 05.25	Zoeken naar de foto's, samenstelling gezin, ervaring broer in de oorlog samen met de zoon van de directeur Touwfabriek Leiderdorp.

De tweede helft is vanaf een andere opname getranscribeerd. Deze opname heeft aan een stuk door gelopen.

44.58 – 46.30	Gezin
46.30 – 103.41	Kleding Marshallhulp. De Canadezen met de bevrijding, ontmoeting echtgenoot, waar gewoond (in Leiden), banen (bij Van der Vorst schoenen, Hema, Van der Zalm, Cemsto, overblijfsma. Ze blijft actief en raadt dat iedereen aan. Echtgenoot en wat hij voor Leiden heeft gedaan. Eerste banen echtgenoot.
103.41	Hoe haar echtgenoot bij de Gemeente Leiden is gekomen. Waardering voor zijn werk heeft gekregen. Dat hij commando is geweest. Voetbalfeest, artsen en hoogleraren van het AZL [huidig LUMC] voetbalden ten bate van UNICEF. Danny Kaye was daar. Lee Towers, André Hazes en Herman van Veen. Bijzondere gebeurtenissen in haar leven en nog een kort stukje over de hongerwinter.